

נדרים כז

משה שווערד

1. הר"ן מסכת נדרים דף כו עמוד ב
ולענין הלכה - קי"ל כר' עקיבא אליבא דב"ה דנדר שהותר מקצתו הותר כולו ובפלוגתא דרבה ורבא כיון
דאיכא למימר דהלכתא כרבה משום דהוה רביה דרבא ואיכא למימר דהילכתא כרבא משום דבתראה הוא
נקטינן כרבה לחומרא דבמעמיד כולהון אסורין ואביו מותר ובמשנה בין מפרט לכלל ובין מכלל לפרט כולן
מותרין וכן פסק הרמב"ן ז"ל ...

2. ר' אברהם מן ההר מסכת נדרים דף כו עמוד ב
הר"ם ז"ל פסק כרבה לחומרא, ועוד [דתניא] כותיה דרבה. הילכך לא אמר רבי עקיבא דהלכתא כותיה אלא
היכא [ששינה לשונו] שמבטל הלשון שאמר תחלה. אבל אם מקיימו לא אמרינן הותר כולו. ואיכא מאן דפסיק
כרבא דהוה בתרא.

3. רמב"ם יד החזקה הלכות נדרים פרק ח
(ו) כל נדר שהותר מקצתו הותר כולו והוא הדין בשבועה כיצד ראה אנשים מרחוק אוכלין פירותיו ואמר הרי
הן עליכם קרבן וכשהגיע אליהם והנה הם אביו ואנשים זרים הואיל ואביו מותר כולן מותרין ואפילו אמר אילו
הייתי יודע כן הייתי אומר פלוני ופלוני אסורין ואבי מותר הרי כולן מותרין אבל אם אומר כשהגיע אליהן
אילו הייתי יודע שאבי בניכם הייתי אומר כולכם אסורין חוץ מאבי הרי כולן אסורין חוץ מאביו שהרי
גלה דעתו שלא התיר מקצת הנדר אלא כמו שנדר היה נודר ומתנה על אביו:

4. כסף משנה על הלכות נדרים פרק ח הלכה ו
ואע"ג דרבא פליג עליה דרבה כיון דאיכא למימר דהלכתא כרבה משום דהוה רביה דרבא ואיכא למימר
דהלכתא כרבא משום דבתרא הוא [1] נקטינן כרבה לחומרא.

5. רדב"ז הלכות נדרים פרק ח הלכה ו
וקשיא על רבינו דשביק מילתיה דרבא דהוה בתרא ופסק כרבה [2] וי"ל דרב פפא מוטיב עליה דרבא
ודחיק לתרוצי ורבינא נמי מוטיב עליה ודחיק לתרוצי ואשינויי דחיקי לא סמכינן ומשמע דהני אמוראי
לא סבירא להו הא דרבא ולפיכך פסק כרבה:

6. לחם משנה הלכות נדרים פרק ח
[ו] ... ולענין פסק הלכה פסק רבינו ז"ל כרבא משום דכתבו הרא"ש והר"ן ז"ל דאיכא לספוקי אי הלכה כרבא
דבתראה הוי או כרבה דרביה הוה ומשום הכי נקטינן לחומרא ונראה לו עוד טעם בדבר דרבינא ורב פפא
הקשו לרבא משמע לכאורה דסבירא ליה כרבה:

7. חדושי הריטב"א מסכת נדרים דף כו עמוד א
כתב רבינו ז"ל איכא מאן דפסק כרבה משום דהוה רביה דרבא ואיכא מאן דפסק כרבא דבתרא הוא פי'
דאע"ג דקיימא לן אין הלכה כתלמיד במקום הרב היינו כשחולק עמו בחייו ושמע רבו ולא חזר בו אבל
כשחלק עמו אחר מותו לא אמרינן הכי דאי לאו הכי לא הוה אמרינן הלכתא כבתראי דהא בתראי תלמידי
דקמאי נינהו ואין הלכה כתלמיד במקום הרב אלא ודאי כדאמרן וכן כתב רבינו האי גאון ז"ל:

8. ריטב"א על סוכה דף ב/א
ויש שפסקו הלכה כרבה משום דרבא תלמיד הוא, ואין הלכה כתלמיד במקום הרב, ותו דאמרינן בפרק במה
מדליקין דרבה כל מיילי כרב עביד, והא ליתא שלא אמרו כל מיילי עביד כרב אלא במחלוקתן של רב ושמואל
ובמסכת שבת בלחוד, ומה שאמרו אין הלכה כתלמיד במקום הרב הני מיילי כשחלק עמו בחייו ושמע רבו

דבריו ולא הודה לו אבל כשחלק לאחר מיתה אדרבה הא קיימא לן הלכה כבתראי ואע"ג דבתראי כולוהו תלמידי דקמאי, וכן קבלנו מן הגאונים ז"ל פירוש דבר זה...

9. חדושי הרשב"א על מסכת שבת דף קמא/א

והרב אלפסי ז"ל פסק בהא כרבא דאסור לקנח על גבי קרקע. אבל הר"ז הלוי ז"ל פסק כרב פפא משום דבתרא הוא. והרמב"ן ז"ל השיג עליו דמ"מ רבא רביה דרב פפא הוא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. ולא ירדתי לסוף ראיתו, דהא בבתראי לא אמר הכי, דהא רב נחמן רביה דרבא הוא ואפילו כן הלכה כרבא [כ/שלא היה יושב רבא בפני רב נחמן]. וכל מקום דאיכא אמר רבא לרב נחמן בלחוד חשבינן ליה תלמיד יושב בפני רבו ואין הלכה כמותו, אבל כשנחלקו שניהם כשני חולקים בעלמא הלכה כרבא, והכי נמי רב פפא הוא דנחלק על רבא והלכתא כותיה דבתרא הוא:

10. דבר יעקב מסכת נדרים דף כו עמוד ב

הרישב"א כתב בשם רב האי גאון דהלכה כרבא משום שהא דאין הלכה כתלמיד במקום רב ה"מ כשחולק עליו בחייו ושמע רבו ולא חזר, אבל כשחולק עליו לאחר מותו לא אמרינן הכי, דאל"ה לא אמרינן הלכתא כבתראי, שהרי בתראי תלמידי קמאי נינהו, ואין הלכה כתלמיד במקום רב. הגר"א יפה"ן [בהערה לרישב"א] מבאר דהיכא שחולק עליו בחייו אין הלכה כתלמיד [א] משום כבוד רבו אין מוריין הלכה כתלמיד. [ב] מיהו מלשון הרישב"א משמע הטעם משום שלאחר מותו אפשר שהרב היה חזיר בו אם היה בחיים והיה שומע סברת התלמיד.

11. הר"ן מסכת נדרים דף כו עמוד ב

[1] וכתב עוד הרמב"ן ז"ל - דאפי' במשנה דוקא בנדר שהותר ע"י פתח שדומה קצת לנדרי טעות וכיון שיש טעות בנדר בטל כולו אבל התירוהו בחרטה אין כל הנדר ניתר אלא מה שהוא מתחרט בו בלבד [2] אבל בתוספות כתבו דאפילו ניתר בחרטה כיון דחכם עוקר הנדר מעיקרו מכיון שהותר מקצתו הותר כולו ודאמר הותר מקצתו הותר כולו דווקא בשכללם כולם כגון דאמר כולכם או לזה ולזה בוי"ן אבל אם אמר לזה הותר אחד מהן הוא מותר וכולו אסורים דכמ"ד קונם לכל אחד ואחד דמי וכדמוכח בפרק האיש מקדש (קדושין מו) גבי בזו ובזו ובפר' שבועות הפקדון (שבועות לח) גבי שבועה לא לך לא לך

12. שיעורי ר' דוד נדרים דף כו עמוד א

קמז) בטעמא דבהותר ע"י חרטה לא הוי דין הותר מקצתו הותר כולו. שם בא"ד, וכתב עוד הרמב"ן ז"ל, דאפי' במשנה, דוקא בנדר שהותר ע"י פתח, שדומה קצת לנדרי טעות, וכיון שיש טעות בנדר, בטל כולו, אבל התירוהו בחרטה, אין כל הנדר ניתר, אלא מה שהוא מתחרט בו וכו'. ובטעם הדבר נראה לבאר, דהנה כתב הר"ן לעיל (דף כב: כג א) דהיכא דמתיר הנדר ע"י חרטה, הוי תוהא על הראשונות, ומאבד שכר תעניותיו שהתענה עד השתא, אבל אם ההיתר הוי ע"י פתח, אינו מאבד שכר תעניותיו דעד השתא. וביארנו לעיל (שם ס"ק ל"א) דע"י פתח הוי ההיתר בעצם מעשה הנדר דנתברר דמעשה הנדר הוי ע"י טעות, אבל לא דהוא מתחרט על חלות הנדר, ולכן אינו מפסיד שכר תעניותיו. משא"כ כשהותר ע"י חרטה, הרי חרטה הוי על חלות הנדר דמתחרט ואינו רוצה החלות והרי הוא תוהא על הראשונות ולכן מאבד שכר תעניותיו.

ולפי"ז ה"נ לענין דין הותר מקצתו נמי תלוי בזה, דאם הותר ע"י פתח א"כ הוי טעות במעשה הנדר, ולכן כיון שהותר מקצתו, דהיינו דמקצתו אינו בכלל בל יחל, דהוא דיבור דאינו פועל, ממילא הותר כולו. אבל אם הותר ע"י חרטה, א"כ הא במעשה הנדר לא הוי ריעותא, והוי דיבור מעליא ורק בחלות הותר מקצתו, ולכן בזה נהי דהותר מקצתו אבל כולו לא הותר.

ואכן להסוברים דאף ע"י חרטה נמי הוי דין הותר מקצתו הותר כולו, צ"ל דהיינו משום דעכ"פ גם ע"י חרטה הו"ל כעין טעות וכנ"ל, (וע"ע ס"ק הבא). ולעיל (שם) הבאנו, דהמחנ"א (הל' נדרים סי' ט"ז) הוכיח מהר"ן שם הנ"ל דבחרטה צריך שיתחרט על הכל, ולא סגי שיתחרט רק על מה שקיבל בלשון נדר, דא"כ מ"ט מוכרח דמאבד שכר תעניותיו, הא יכול לומר דאינו מתחרט על התעניות שכבר התענה, רק על השאר שעדיין לא התענה. אלא מוכרח, דצריך שיתחרט על הכל, שלא היה רוצה בכל אותו ענין שנדר ע"ש. (וע"ע לעיל שם מש"כ בזה).

13. הר"ן מסכת נדרים דף כו עמוד ב

ודוקא בהתרת חכם הוא דאמר נדר שהותר מקצתו הותר כולו לפי שחכם עוקר הנדר מעיקרו אבל בהיתר חרם או נידוי אם חרמי' או נידה' י' בני אדם והותר אחד מהן הותר כולו אסורים, וכן הדין בהפרת בעל דקיי"ל בעל מיגז גי'ז.

14. ספר ברכת אברהם

שם צסכ"ד וכן כדן צכפרת הצענ דקיי"ל צעל מיגז גי'ז.
ל"ע הא אפי' אם נימא דצעל מיעקר עקר מ"מ ליכא
טעות כלל ול"ש הותר כולו דליכא טעות צכולו אללא דין
עקירכ מגזכ"כ. ואלוי כחצ טעס דמכני לכוי"ט, ולפי שיטת
החוס' וברא"ש אליצא דרצא אי"ל טעות צכולו. מיכו לר"ן
לכוי"ט לריך טעות צכולו, ול"ע.
ונראה דל"ל דלפי הירושלמי דילפינן מקרא דכל הוולא מפיו,

15. דף על הדף נדרים: נדר שהותר מקצתו הותר כולו.

ולגבי הפרת הבעל אם הפיר מקצת הנדר דעת הרא"ש והר"ן דלא הוה מופר בכלל, ודעת הרמב"ם (פי"ג ה"י) דמה שהפר ומה שלא הפר לא הפר. והמחבר בס' רל"ד סעיף ל"ו הביא דעת הרמב"ם והרמ"א שם הביא דעת הרא"ש והטור שלא הפר בכלל. והנה בתשו' ריב"ש (סי' קפ"ה) כתב דהסכמות הציבור שהציבור מתירן, הרי הן כהפרת הבעל דמיגז גי'ז ולא מיעקר עקרי, ולפ"ז יוצא שאם התירו רק מקצת, רק אותו מקצת שהתירו מותר אבל השאר אסור. ותמה בשו"ת שער אפרים (סי' ס"ג) דהתינה להרמב"ם דבהפרת הבעל מה שהפר הפר ומה שלא הפר לא הפר, ה"נ בתקנות הציבור כן הוא שמה שהתירו התירו ומה שלא התירו לא התירו, אבל לדעת הר"ן ושאר הפוסקים דבהפרת הבעל, אם הפיר במקצת אינו מופר כלל, תיקשי דה"נ נימא דלא מהני כלל התרתם.
ולכאוי' יש ליישב דדוקא בהפרת הבעל גזירת הכתוב הוא דלא מהני הפרה במקצת, דילפינן מדכתיב בהקמה אישה יקימנו דמהני הקמה במקצת, אבל בהפרה לא. אבל בהתרת בני העיר ליכא קרא למעט, וממילא אזלינן בתר סברא החיצונה שמה שהתירו התירו ולמה שלא התירו לא התירו.

16. הר"ן מסכת נדרים דף כז עמוד א

הרי אלו נדרי אונסין - לפי שלא עלה על דעתו לאסור נכסיו על חבירו אם לא יאכל עמו אלא כשיוכל לבא בלא אונס כלל ולא יבא אבל כל שנאנס קצת כגון שחלה בנו וצריך לשמרו מותר דלאו אדעתא דהכי אדריה.

17. הר"ן מסכת נדרים דף כז עמוד א

וכי תימא קטלא שאני - כלומר דבמקום קטלא איכא טענת אונס אבל במידי אחרני לא והתנן נדרי אונסין וכו' הרי אלו נדרי אונסין לפי שלא עלה [על לב] מזיר להדירו אם יארע לו כך הכא נמי גבי מתפס זכותיה נימא דלא עלה על דעתו דליבטלן זכותיה כל היכא דלא מצי למיתיה ורב הונא דלא שני ליה מידי משמע דלא חש לפרכיה משום דהתם לא ה"ל למזיר לאתנויי דמאי איכפת ליה אבל הכא כיון דה"ל לאתנויי ולא אתני איהו דאפסיד אנפשיה.

18. דף על הדף נדרים: ולנערה לא תעשה דבר.

מקשין דהיאך אפשר ללמוד מלנערה לא תעשה דבר לדין תנאים, הרי הפסוק נאמר לענין עונשים שלא הענישו התורה באונס, אבל לגבי נדרים ותנאים למה אונס ישנה תנאו. וע' ברא"ש שפי' דהיינו קושיית הגמ' וכו' קטלא שאני, וגם לרבא אפ"ל משום דעל דעת כן לא התנה (ע' בר"ן). מיהו ע' ברש"י כתובות ג. שמשמע מדבריו דלמאן דס"ל דבטל התנאי מחמת אונס היינו משום ולנערה לא תעשה דבר, צ"ע כנ"ל. ובקוב"ש ריש כתובות מביא מהחמדת שלמה שמוכיח מהגמ' בע"ז נ"ד. דהא דפטררה התורה עונש בעושה עבירה באונס היינו משום דמעשה שנעשה באונס אינו מתייחס אליו ונחשב כאילו אחר עשאו, ולפ"ז מובן שגם בתנאי לא יחשב שהוא ביטל התנאי. ובאמת משמע כן בגמ' ב"ק כ"ח: דילפינן דמזיק באונס פטור מולנערה לא תעשה דבר, אע"ג דתשלומי נזיקין ל"ה עונש. ומ"מ אין לומר דכל דבר שנעשה באונס לא נחשב ממעשיו דהרי יש דברים

שחלים באונס ונחשב מעשיו, כגון יבום. ועוד העירו שהחמד"ש רק כתב דבריו למ"ד אחד ולמסקנת הגמ' אין הכרח לדבריו.

19. קובץ שעורים כתובות אות א

(א) [דף ב ע"ב] בהא דיש אונס בגיטין, מבואר בגמ' מדאורייתא לכו"ע יש אונס והטעם פירש"י מקרא ולנערה לא תעשה דבר, ומקור דברי רש"י בגמ' - נדרים כ"ז - דמייתי בגמ' להך קרא לענין קיום התנאי באונס, ואף דלכאורה נדחה שם הטעם הזה דדילמא קטלא שאני, צ"ל לדעת רש"י דלמסקנת הגמ' דמייתי מנדרי אונסין דמהני טענת אונס, הדרינן לקמייתא מקרא ולנערה לא תעשה דבר, ואף דבנדרי אונסין טעמא מקרא, האדם בשבועה פרט לאונס ואיך נילף מהכא לדיני ממון, כבר הקשו כן בנמו"י וריטב"א ותירוצם צ"ע עיי"ש.

(ב) [דף ב ע"ב] והנה דינא דיש אונס, הוא, דקיום תנאי באונס לא השיב קיום, דנחשב כאילו נתקיים מאליו ולא ע"י האדם וזה לא מהני, דבעינן שהאדם יקיים התנאי, ומעשה הנעשית באונס אינה נחשבת על האדם אלא כנעשית מאליה, ולכאורה מה בכך שלא קיים התנאי מ"מ גם ביטול לא הוי, דהא התנאי היה אם לא באתי ולא בא. וצ"ל דלקיום המעשה לא סגי במה שלא נתבטל התנאי, אלא צריך קיום התנאי לקיים המעשה, ובאונס דלא מיקרי קיום אין המעשה מתקיימת, ולפי"ז הדבר פשוט, דאם היה להיפוך שנתבטל התנאי באונס, כגון אם התנה אם באתי ונאנס ולא בא, אפילו נימא דביטול באונס לא הוי ביטול, אבל מ"מ הרי גם קיום לא היה ואינו גט, וכן הוא להדיא בשיטה בשם הרא"ה, וכן הוא בריטב"א - גיטין ל"א - בשם רבינו והוא הרא"ה.

(ג) [דף ב ע"ב] אבל בר"ן פ' האומר בקידושין הביא מירושלמי פלוגתא דר"י ור"ל, בקידשה ע"מ שיכנסנה ליום פלוני ונאנס ולא כנסה, דר"ל סבר אונסא כמאן דעבד, ופירש הר"ן טעמא דר"ל, דיליף מהא דיש אונס בגיטין וה"ה לקידושין, ור"י פליג דאין ללמוד קידושין מגיטין עיי"ש, אבל בגיטין גם ר"י מודה דיש טענת אונס בביטול התנאי כמו בקיומו וזה שלא כדברי הרא"ה, וע"כ צ"ל לדעת הר"ן דטעמא דיש אונס לא כפירש"י דילפינן מקרא ולנערה לא תעשה דבר, אלא הטעם משום אומדנא שלא היה דעת המתנים לאונס, בין לקיום התנאי ובין לביטולו, ולשיטה זו צ"ל בסוגיא דנדרים דטעמא דקטלא שאני לא אידחי במסקנא, ולא ילפינן מקרא להא דיש אונס אלא שלא היה דעתם על אונס, עכ"פ מבואר דדברי הרא"ה והר"ן הן שתי שיטות חלוקות, (וזה דלא כמ"ש באבני מילואים ס"ל ל"ח) ולדעת הרא"ה תיקשי מהא דס"ל לר"ל אונסא כמאן דעביד, וצ"ל דהרא"ה מפרש דבהא גופא פליגי ר"י ור"ל אם שייך טענת אונס בביטול, ולא כמ"ש הר"ן בטעמא דר"י דמחלק בין קידושין לגירושין, אלא החילוק הוא בין קיום התנאי לביטולו בין בקידושין בין בגירושין, ודברי הרא"ה הן אליבא דר"י דקיי"ל כוותיה, אלא דעדיין אינו מיושב כל הצורך, דהיה לו להרא"ה להביא דברי הירושלמי ולא לעבור עליו בשתיקה.

20. דבר יעקב מסכת נדרים דף כז עמוד א

(ה) אמר ליה רבא אונס הוא ואונס רחמנא פטריה דכתיב ולנערה לא תעשה דבר וכי תימא קטלא שאני - רש"י [כתו"ב ב] כתב הטעם שיש טענת אונס בגיטין דכתיב ולנערה לא תעשה דבר. ומבאר הקו"ש [כתו"ב אות א] שהמקור של רש"י מדברי רבא כאן. [גם הרשב"א [ב"ק כה ב] כתב אבוהון דכולהו אונסין מולנערה לא תעשה דבר]. ומקשה הקו"ש דלכאורה הטעם הזה נדחה בטענה דילמא קטלא שאני, ומתרץ הקו"ש דרש"י ס"ל דאחרי שהגמ' מביאה ראייה מנדרי אונסין דמהני טענת אונס גם היכא דליכא קטלא, הדרינן לקמייתא שילפינן מהפסוק ולנערה לא תעשה דבר.

מיהו צ"ב היאך אפשר ללמוד משם דילמא באמת קטלא שאני, וכמו שמבאר הרא"ה שמשום דכתיב והצילו העדה. החמדת שלמה [סימן לח הובא בקו"ש [כתו"ב אות ה] ובחי' ר' שמואל כתו' סימן ב - ד] מבאר דהתורה חידשה שהמעשה שנעשה באונס אינו מתיחס לעושהו, וכאילו נעשה מאליו. והביא ראייה מהגמ' [ע"ז נד א] שור שנעבד באונס אינו נפסל לקרבן ויליף מהפסוק הזה ולנערה לא תעשה דבר, ולכאורה קשה דה"ל את העובד א"ל להעניש כיון שהוא אונס אבל מ"מ הבהמה היא בודאי נעבדה ולמה אינה נפסלת לקרבן, אלא ראייה דנחשב כאילו המעשה לא נעשה. ומקשה הקו"ש מנין ידעה הגמ' שזה הכוונה בפסוק. ומדברי הר"ן כאן שמבאר הפטור בנדרי אונסין משום שאמדינן דעתיה דלא נתכון לאונס, מדייק בחי' ר' שמואל [כתו' סימן ב - ד] שהר"ן חולק על רש"י וסובר שגם למסקנה לא ילפינן מקרא כמו דחית הגמ' שקטלא שאני, והגמ' מוכיחה מנדרי אונסין שאמדינן דעתיה שלא התכוון לאונס, וה"ל לגבי ההוא גברא אמדינן דעתיה שלא התכוון לאונס [עיין להלן אות ו].

21. הר"ן מסכת נדרים דף כז עמוד א

דלמא שאני הכא דאי הוי ידע דמאית מן אלתר גמר ויהיב גיטא - שהרי לא נתן לה גט אלא משום דלא ניהא ליה דתיפול קמי יבם וכ"ש דאי ידע דמאית גמר ומגרשה כי היכי דלא תיפול קמי יבם.

22. הר"ן מסכת נדרים דף כז עמוד א

ודלמא אונס דמגלי' שאני - כלומר דכיון דשכיח טובא ה"ל לאתנויי וה"ה דה"מ לשנויי דהכא היינו טעמא משום דאין אונס בגיטין משום צנועות ומשום פרוצות כדאיתא בפ"ק דכתובות (דף ב:) אלא דלפום טעמיה דמקשה דס"ל דיש טענת אונס בגיטין משני לה.

23. דבר יעקב מסכת נדרים דף כז עמוד ב

[א] מ"ש מההוא דאמר להו אי לא אתינא מכאן עד תלתין יומין ליהוי גיטא אתא ופסקיה מעברא א"ל חזו דאתאי חזו דאתאי ואמר שמואל לאו שמיה מתייא אמאי והא מינס אניס - כוונת המקשן שקיום תנאי באונס לא חשיב קיום. ומקשה הקו"ש [כתו' אות ב] מה בכך שלא קיים התנאי מ"מ כיון שהתנאי היה אם לא באתי, והוא לא בא, מה יעזור שהוא אונס מ"מ במציאות הוא לא בא. ומתרץ הקו"ש שכדי לקיים המעשה צריך קיום התנאי, כלומר שמרצונו לא יבוא, ובאונס לא מיקרי שהוא קיים התנאי. וכ"כ הברכ"ש [סימן טז - א]. ובחי' ר' שמואל [כתו' סימן ב - ד] כתב שלפי שיטת הר"ן הכוונה שאדעתיה דאונס לא אתני. ומביא שיטת הרא"ה שהוי אונס בעיקר המעשה גירושין, שאדעתא דאונס לא גירש.

24. ספר שערים מצויינים בהלכה

כתב הרמ"א (יו"ד סי' רלב סי"ב) מי שנשבע או נדר לעשות איזה דבר וקבע לזה זמן, יש לו לעשותו מיד שמא ישכח אח"כ ולא יעשנו ויעבור על שבועתו או נדרו, ואם לא עשה מיד כי אמר עדיין יש לו פנאי לעשותו, ושכח או נאנס אח"כ ולא עשהו, שיטת הר"ן (ב"ק פ"ב) דמקרי אונס, ושיטת חרושי אגודה (גיטין פ"ז) דלא מקרי אונס. וע"ע מה שכתבנו לעיל (ג: ד"ה לא איפטר). ומקשים דבגמרא דהכא מוכח דמקרי אונס, ותי' הברוך טעם בהגהות אמרי ברוך, דבמקום שנדר הרי רמיא עליו לעשותו אלא שיש לו עוד זמן, לכן עליו להקדים ולמהר כדי שלא יעבור על נדרו, משא"כ בגט שלא קיבל על עצמו בתורת נדר, אלא תלה וקשר הדבר שרוצה לעשותו בתנאי, ובזה אין עליו למהר לעשותו פן יארע לו אונס, ומה בכך אם יהיה אונס ויכוטל הדבר, והיא אינה מגורשת הרי אין עליו לגרשה. ועי'

בשו"ע (אר"ח סי' קח ס"ח) דמי שלא התפלל בזמנו שסבר שישאר לו זמן אחר שיגמור העסק שהוא מתעסק בו, ובין כך ובין כך עברה זמן תפלה, חשוב אונס ויש לזה תשלומין. ודין זה שלא כדברי האגודה אלא כדברי הר"ן הנ"ל. ועי' במג"א ובמחש"ק (ס"ק יא). ובנדון זה יש לחקור נמי אי שכתה הוי שוגג או פשיעה, וכבר הארכנו מזה במס' ביצה (טו: ד"ה גזרה שמא יפשע).

25. הר"ן מסכת נדרים דף כז עמוד א

שאני הכא דאמר ליבטלן זכותי - [1] כלומר שהוא 'מוחל' כל כח וזכות שיש לו באותן שטרות [נדרים דף כז עמוד ב] דכיון דמחילה היא לית בה אסמכתא דמיד זוכה בה חבירו ... אלא ודאי מתחלה כך התנה אם לא נתתי לך השאר מכאן ועד שלשים יום לא יהא המעות אלו פרעון אלא מתנה ואפ"ה רבי יהודה אומר לא יתן אלמא אסמכתא אפילו גבי מתנה ומחילה לא קניא [2] אלא ה"פ שאני הכא דאמר ליבטלן זכותאי כלומר שהוא מודה שאם לא בא לאותו זמן שראיותיו בטלות כלומר שהם שקר.

26. דבר יעקב מסכת נדרים דף כז עמוד ב

יב] בא"ד - אלא ה"פ שאני הכא דאמר ליבטלן זכותאי כלומר שהוא מודה שאם לא בא לאותו זמן שראיותיו בטלות כלומר שהם שקר - הקה"י [סימן כ] ושי' ר' שמואל ושי' ר' דוד [אות קיט] מקשים מה שייך הודאה על תנאי, הרי הודאה הוי סיפור מעשה מה שהיה ומה שייך להטיל בזה תנאי [והר"ן בעצמו להלן הרגיש בקושיה, עיין להלן אות טז]. והנה נחלקו הקה"ח [סימן לד - ד] ומהר"י בן לב, דשיטת מהר"י בן לב שהודאת בע"ד הוי התחייבות, ושיטת הקה"ח שהוי נאמנות על המעשה, ובשלמא אם הוי התחייבות שייך התחייבות על תנאי, אבל אם הוי נאמנות מה שייך נאמנות על תנאי. מיהו גם אם הוי התחייבות קשה, דא"כ הדרה קושיה למה אינו אסמכתא.
ולפי מש"כ הקה"ח [סימן קצד - ד] שמי שמודה אף על פי שיודע שאינו חייב, איכא בהודאה הקנאה בקנין אודיתא היה אפשר לומר שהכא ההודאה מועילה מדין קנין אודיתא, אלא דא"כ הדרה קושיה שהוי אסמכתא. ובדוחק צ"ל שאם לא חזר א"כ לא הצליח לחזק ולהוכיח טענותיו ואז הוא מודה שהכל שקר.

27. ספר ברכת אברהם

ר"ן ד"ה צע"ה צסק"ד, כלומר שהו"א מודה שאם לא בא לאותו זמן שראיותיו בטלות כלומר שהם שקר. ור"ל דאסמכתא שייך רק כשהאדם פועל חנות שצריך גמירות דעת דעי' אסמכתא חסר גמ"ד, אבל הודאה אינה אלא גילו שכך האמת.

אמנם הסברא צזה לע"ג, שהרי צדוקן דידן אינו מודה סתם, אלא שתלה בהודאה צתנאי, ולכאורה מאחר שהו"א יודע האמת מה שייך צזה תנאי, והא הו"א אומר שיש לו זכותא והס האמת, וא"כ לעולם אינו מודה, וצע"כ ל"ל דצתנא עכשיו אין לנו הודאה כלל אלא שמגלה שאם לא יבא עד אז, ממילא יהי מזב הודאה, וזה יהא סימן להודאה, ועכשיו מתכוין להודות, ואם ימלא זכותא הרי מצורר שלא כודה, ואם לא יבא הו"א סימן שאין לו זכותא. [ולפי"ז צ"ע מה ציבור דצרי ר"ה דצזה לוכא טענת אונס כיון דכוח הודאה, הא לוכא שום הודאה צכ"ג, דצשלמא צמחילה יש מקום לומר שמוחל צכל ענין, אבל צהודאה הרי צודאי אין כאן שום סימן להודאה כלל צאופן שנאנס, ולע"ג.]

28. הר"ן מסכת נדרים דף כז עמוד ב

והלכתא אסמכתא קניא - והוא דלא אניס והוא דקנו מיניה בב"ד חשוב, והוא דלא אניס כלומר אפי' דומיא דחלה בנו שאינו אונס גמור דאי אונס גמור קאמר פשיטא אלא כי האי אונסא קאמר דהא מדמינן לה לעיל למתניתין דנדרים דכי היכי דאמר במתניתין דאדעתא דחלה בנו לא הדירו הכא נמי כי אתפיס זכותיה לא עלה על דעתו שיניח בנו חולה ויצא לריב.

29. הר"ן מסכת נדרים דף כז עמוד ב

ונמצא עכשיו פסקן של דברים - דכל היכא דאיכא מעכשיו לית ביה משום אסמכתא ובמתפיס זכותא אי קנו מיניה בב"ד מהני ומעכשיו לחודיה נמי מהני ביה ולא נ"ל כן דאי משום אפקעותא דב"ד נגעו בה קנין למה ליה אלא הכא הכי קאמר והוא דקנו מיניה כלומר דלא תימא כיון דאמר לבטלן זכותיה כלומר שהוא מודה שאם לא בא לאותו זמן ראיותיו בטלות לא צריך קנין משום דהודאה בב"ד היא ולא בעיא קנין דליתא דאילו הודה כן

בלא שום תנאי ה"נ אבל כיון שתלה באם אין כאן הודאה גמורה הלכך אפ"ל אמר מעכשיו לא מהני דאפ"ל תימא כיון דאיכא מעכשיו ליכא אסמכתא אפ"ל הכי במה יקנה הלה שיבטלו זכויותיו הלכך בעי קנין כי היכי דליקני חבריה ואין ה"נ דאי אמר מעכשיו וקנו מיניה לא בעינן ב"ד חשוב דבקנין קני חבריה ובמעכשיו ליכא למיחש לאסמכתא אלא דכיון דב"ד עסקינן אשמועינן דינא אחריןא דכל היכא דהוי ב"ד חשוב לא צריך מעכשיו דאנן סהדי דלא מחייך בבי דינא וכמאן דאמר בפ"ל מעכשיו דמי דכיון דב"ד חשוב הוא מאי דאמר לבטלן כהודאה גמורה משוינן ליה ונמצא לפירוש זה שאין אנו צריכים כאן להפקעת ממון ולא נשתנה דין זה משאר דיני אסמכתא והוא דבר נכון ועולה כהוגן כן נראה לי.

30. דבר יעקב מסכת נדרים דף כז עמוד ב

ד] ... הטעם שאסמכתא לא קניא כתבו הרמב"ם [מכירה יא - ב] והרשב"ם [ב"ב קסת. וקעג ב] לפי שהמקנה לא גמר בדעתו להקנות. ולפי הרשב"ם שגדר אסמכתא שהמקנה מבטיח וסומך שלא יבוא לידי כך, א"כ לית ליה גמירות דעת כיון שבטוח שלא יבוא לידי מעשה, וכן משמע מלשון הרמב"ם [מכירה יא - ו]. ולפי רש"י והתוס' שגדר אסמכתא שמבטיח הבטחה בעלמא, א"כ ליכא גמירות דעת כיון שלא התכוון כלל להתחייב ורק אמר שמתחייב כדי לפתות את חבירו שיסכים לקנין. [ועיין בשער"י [שער ז - ח ד"ה ועפ"י] שדן היאך מהני דברים שבלבו לסתור דיבור מפורש].

כתב השו"ע [סימן רז - יח] שטר שכתוב בו דלא כאסמכתא, אין זה מוציאו מיד אסמכתא ולא קנה. והרמ"א מביא די"א שקנה. ואפשר שתלוי בגדר אסמכתא, אם הגדר שלא התכוון להתחייב א"כ אפשר שמהני היכא שכותב בהדיא דלא כאסמכתא, שבזה איכא גלוי דעת מיוחדת שמתחייב, ואם הגדר משום שסבור שלא יבוא לידי כך א"כ גם בכה"ג סבור שלא יבוא לידי כך.

ב. יש לחקור למ"ד אסמכתא לא קניא, האם אסמכתא לא קניא מדאורייתא או שהיא תקנת חכמים.

הב"י [יו"ד סו"ס רנח] מביא דהרמב"ן כתב שאסמכתא קונה בהקדש וצדקה. והג"א אשרי בשם מהרי"ח סובר שאינה קונה בצדקה. בפשטות סברת הרמב"ן שבהקדש אית ליה גמירות דעת. וכע"ז מצינו [להלן פז א] לגבי חזרה בתוך כדי דיבור שלא מהני בהקדש ומבאר הר"ן משום שגמר בדעתו. וכע"ז כתב הרמב"ן [בהלכותיו אצלנו] שמהני אסמכתא בגיטין וקידושין ומבאר הריטב"א [וכ"כ הב"י סימן רז בשם תלמידי הרשב"א] משום שבמון עושה מתוך הדחק בלי גמירות דעת, משא"כ בגיטין וקידושין שאית ליה גמירות דעת. **המרדכי [ב"ק פ"ד סימן מו] כתב בשם ר' נתנאל דאסמכתא קניא לגבי הקדש וצדקה, וביאר הטעם שהיא אסמכתא קניא מה"ת דכתיב אנכי אערבנו מידי תבקשנו, ומדרבנן אינו קונה, ורבנן לא תיקנו בהקדש וצדקה שאסמכתא לא תקנה. [ק"ק דאפשר לדחות שלגבי יהודה שהסכים להפסיד עוה"ב ודאי אית ליה גמירות דעת]. ועיין להלן אות ה.**

הקרן אורה מקשה מאי שנא אסמכתא מדבר שלא בא לעולם שגם בהקדש לא קנה והוי חסרון משום גמירות דעת [כמש"כ הנ"י ב"מ סו: ותורא"ש ב"ב קמח ב]. מיהו לפי הלבוש [חו"מ סימן רט - ד] החסרון בדבר שלא בא לעולם הוא שאין לקנין על מה לחול. עוד י"ל דלגבי דבר שלא בא לעולם הוי חסרון יותר גדול ולכן גם בהקדש ליכא גמירות דעת, משא"כ באסמכתא.

31. שיעורי ר' דוד נדרים דף כז עמוד ב

קנח) אי איכא דין אסמכתא בהקדש ובדשלב"ל

גמ' מכדי אסמכתא היא ואסמכתא לא קניא וכו'. והנה הקר"א הביא, דכתב מרדכי (בפרק שור שנגח) דלענין הקדש לית דינא דאסמכתא כלל, משום דגמר ומקני.

והקשה הקר"א, דלפי"ז למה אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם, הא כיון דהחסרון בדשלב"ל הוא משום דלא גמר ומקנה, א"כ בהקדש דגמר ומקני, לא יהא חסרון דשלב"ל.

אמנם נראה דיש לחלק, דדוקא באסמכתא דהא דלא גמיר ומקנה הוא משום "דאינו רוצה" להקנות, בזה אמרינן דבהקדש גמר ומקנה.

משא"כ בדשלב"ל, דאינו משום "דאינו רוצה" להקנות, אלא דמחמת החפץ הוא דלא גמר ומקנה, דעל דבר שאינו אצלו חסר גמירות הדעת, א"כ הרי אף בהקדש חסר גמירות דעת זו, ומשו"ה שפיר א"א להקדיש דשלב"ל.

32. דבר יעקב מסכת נדרים דף כז עמוד ב

ה] ואסמכתא לא קניא - א. הרמב"ן מקשה למה כל מעשה עם תנאי לא הוי אסמכתא, וכן קשה איך מהני תנאי דבני גד ובני ראובן הרי הוי אסמכתא [הם היו בטוחים שיעברו חלוצים]. וכן הקשו הרמב"ן, הרשב"א והר"ן [ב"ב קסח א].

א. הרמב"ן מתרץ שכל דבר שתולה באחרים אינו אסמכתא, [ולכן משה שתלה בבני גד ובני ראובן אינו אסמכתא], ודוקא תולה בעצמו הוי אסמכתא. המ"מ [מכירה יא - ג] מוכיח מדברי הרמב"ם שהוא חולק וסובר שגם תולה באחרים הוי אסמכתא. סברת הרמב"ן מובנת לפי סברת הרשב"ם [הנ"ל אות ד] שאסמכתא הוי כשה המבטיח לחבירו דבר סומך על זה שיקיים התנאי באופן שלא יבוא לידי ההתחייבות, שזה שייך רק כשהדבר תלוי בו ולא כשתלוי באחרים.

ב. לפי שיטת הרא"ש [הובא להלן אות ו] מתורץ שרק דבר מוגזם הוי אסמכתא [כמבואר בב"מ קד ב]. וכ"כ הרשב"א [ב"ב קמ: וקסח א] שלכן מהני תנאי דבני גד ובני ראובן כיון שאין כאן התחייבות מוגזמת. גם התוס' אצלו כתבו בשם ר"י קנסות שעושים בשידוכים אינו אסמכתא כיון שאינו קנס מוגזם. [והרמב"ן סובר כמו הר"ן שכל דאי הוי אסמכתא].

ג. החינוך [מצויה שמג] כתב שאסמכתא הוי רק כשמתנה דרך קנס, וכ"כ הריטב"א כאן והרשב"א [ב"ב קמ: וקסח א]. החינוך מוסיף שבלי הכלל הזה קשה איך מצינו ידונו ורגלינו בכל התנאים כגון גיטין וקידושין. ומבואר שהחינוך סובר שגם בגיטין וקידושין יש חסרון של אסמכתא, אבל לפי הרמב"ן [הנ"ל אות ד] ליכא חסרון אסמכתא בגיטין וקידושין, ולכן הקשה רק מתנאים של ממון.

ד. המחנ"א [אסמכתא סימן ז] כתב שלפי הרמב"ם ליכא קושיה מבני גד ובני ראובן, שהרמב"ם [מכירה יא - ב וג] סובר שכל דבר שמקנה מעכשיו ליכא חסרון של אסמכתא, ואצל בני גד וראובן כבר ניתן להם עבר הירדן בזמן עשית התנאי. [וכן תירץ הראב"ד בהשגות לר"י גיטין עה ב].

ה. הסמ"ע [סימן רז - ו] לומד בשיטת הרמב"ם שתלוי מה עיקר כוונת המוכר, אם עיקר כוונתו למכור אלא שמוכר בתנאי מסוים, אין זה אסמכתא, אבל אם עיקר כוונתו לקיים התנאי שע"ז לא ימכור, אז מיקרי אסמכתא. ולכן אצל בני גד וב"ר כיון שעיקר כוונת משה היה שיקנו את עבר הירדן אלא שהתנה בתנאי שיעברו חלוצים, ליכא חסרון של אסמכתא.

ו. הב"ח [סימן רז - יח] מתרץ הקושיה מבני גד וב"ר שדין אסמכתא לא קניא הוי תקנה מדרבנן אבל מה"ת קונה. הש"ך [סימן רז - יח] כתב שמה שהב"ח כתב שאסמכתא קונה מה"ת זה תמוה והם דברי נביאות. והקה"ח [סימן רז - א] כתב שדברי הב"ח הם דברי חכמה, וכבר כתב כן במרדכי בב"ק [הנ"ל אות ד], ולכן כתב המרדכי שבהקדש אסמכתא קונה כיון שבהקדש רבנן לא תיקנו שלא יועיל אסמכתא.

ז. עוד תירץ הב"ח שלגבי בני גד וב"ר נעשה התנאי ע"י משה ובית דינו, והיכא דקנו מיניה בב"ד חשוב ליכא חסרון אסמכתא כמבואר בגמ'. וכע"ז כתבו התוס' כאן בשם ר"ת שמהני קנסות בזמן שידוכין, כיון שאיכא ב"ד חשוב ולכן נוהגים לאסוף את בני העיר.

ותירוץ זה תלוי במחלוקת הראשונים, האם כל אסמכתא קונה בב"ד חשוב.

שיטת הרמב"ם [מכירה יא - יג ופיה"מ ב"ב פרק גט פשוט] שב"ד חשוב מהני בכל אסמכתא. וכן לפי שיטת ר"ת [שהביא הר"ן] יוצא שב"ד חשוב מהני בכל אסמכתא, אבל לפי הגאון והרי"ף מהני בב"ד חשוב רק במקרה של הגמ' שהתפיס לזכותיה בבית דין.

כיצד מעמידים את הברייתא ד"נדר מה' בני אדם כאחד" וכו' כדלהלן?

רישא: הותר לאחד מהן הותרו כולן	סיפא: חוץ מאחד מהן הוא מותר והן אסורים	
כר' עקיבא - במשנה דבריו [2]	דברי הכל - במעמיד דבריו [3]	לרבה [1]
דברי הכל - במשנה דבריו	כרבנן - במעמיד דבריו	לרבא

כיצד הפסק הלכה? [ר"ן].

כשנשאל על אחד המודרים	כשנודע שאביו היה שם	
לר"ן והרמב"ן: לא הותר כל הנדר לאיכא מ"ד: הותר כל הנדר [5]	לא הותר כל הנדר - כרבה [4]	במעמיד
הותר ע"י חרטה	הותר ע"י פתח	במשנה הותר כל הנדר - כר' עקיבא ובית הלל [6]
לרמב"ן: לא הותר כולו לתוס': הותר כולו	הותר כל הנדר [7]	

[1] כמבואר בסוגיות לעיל, דרבה ס"ל שבמשנה דבריו (כמבואר בהערה הבאה) לר"ע אמרינן "נדר שהותר מקצתו הותר כולו" ולרבנן אסור, ובמעמיד דבריו, לכו"ע אסור. ולרבא הוא להיפך, דבמשנה לשונו לכו"ע מותר, ובמעמיד דברו לר"ע מותר ולרבנן אסור.

[2] פי', שבתחילה אמר "כולכם אסורים" ושוב אמר "פלוני ופלוני אסורים, ופלוני מותר", דיש כאן שני שניונים, א) ששינה את לשונו גם לגבי אלה שהמשיך לאוסרם, ב) שהתיר את פלוני.

[3] ורבה לשיטתו שהיכא שמעמיד את לשונו הראשון, כגון שאמר תחילה "כולכם אסורים" ושוב אמר "כולכם אסורים חוץ מפלוני", שרק הוסיף לבאר שפלוני אינו בכלל הנדר, בזה רק אותו פלוני הותר ולא כולם, דלכו"ע לא אמרינן במעמיד "נדר שהותר מקצתו הותר כולו".

[4] דיש לנו ללכת במחלוקת רבה ורבא לחומרא כרבה, ורבה ס"ל שבמעמיד גם ר"ע מודה שלא אמרינן נדר שהותר מקצתו הותר כולו, ולכן רק אביו מותר וכולם אסורים.

[5] ס"ל שדוקא גבי אם היה אביו ביניהם והוא מעמיד, אין כאן נדר שהותר מקצתו לפי שאביו לא היה לעולם בכלל הנדר, אבל בשכולן בכלל ונשאל על אחד מהן, כיון שהותר אחד מהן ע"י שאלה הותרו כולן.

[6] פי', דגבי מעמיד גם רבה מודה שאליבא דר"ע אמרינן "נדר שהותר מקצתו הותר כולו".

[7] ודוקא בהתרת חכם שחכם עוקר הנדר מעיקרו אמרינן נדר שהותר מקצתו הותרו כולו, אבל בהיתר שהוא מכאן ולהבא, או בחרם ונידוי שהתיר אחד מהן הוא מותר וכולם אסורים, וכן בהפרת הבעל דקי"ל דבעל מיגז גיז.